

Stipula Lh.

Wegung des fuppeligen
auf Stipula

150

V1319

ՀԱՅՈՑ ՄԷԾ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՍՈՒՐԲ 1999

Մ Ե Ս Ր Ո Պ Ը

ԱՇԽԱՏԱԾՐԵՅ

ԵՐԱՍ ՄԵԼԵԱՆ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Մ: ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՐԱՍ

1883

Ltn
1319

21.25

ՀԱՅՈՑ ՄԷԺ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՍՈՒՐԲ

Մ Ե Մ Բ Ո Պ Ը

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՅ

ԱՐԱՄ ՄԵԼԵԱՆ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

ՏՊԱՐԱՆ Մ. ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐԻ ԵՒ ԸՆԿ

1883

Ա. Հարությունյանց 1886 թի 23 խորհրդ:

Доз. Цензурою. Тифлисъ, 17-го Юля 1883 года.
 Тип. М. Вартанянца и К-", на Тройц. пер. д. № 11

ԱՄԵՐԻԿԱ ԲԱՐՈՒՆԱՅԻՉ

ՀԱՅԿԱՆԻ ԿԵՆՏՐԱՆ

ԱՅՏՈՒՆԵՆԵ ԼԱՅՈՑ ԵՂԵԽԼ Ի ՀՈԳԼԵՆ,
 ԹԱՐԳՄԱՆՇԻՆ ՄԵԾԻ ՄԵՐՈՒՅ ԲԱՐՈՒՆԵՆԵՆ,
 Ի ՍԱՄՈՍԻԱ ՔԱՂԱՐԻ ՓՈՐՈՒՆ ՀԱՅՈՑ, ԵԱՍԻ ՍԽԱՐՆ 406

ՀԲ 1322

71319-60

ՆՈՐԻՆ ՍՐԲԱԶՆՈՒԹԻՒՆ

ԷԶՄԻԱԾՆԻ Ս. ՍԵՆՈՒԻ ԱՆԴԱՄ

ԳԵՐԱԳԱՏԻ

ՄԵՍՐՈՂ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍՐԲԱՏԵԱՆՅԻՆ

ԽՈՐԻՆ ՅԱՐԳԱՆՕՔ

ՆՈՒԻՐՈՒՄ Է

աշխատասիրողը

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Անցեալ 1882 թ. Տփլիսի Հայոց առաջին ընդհանուր ուսուցչական ժողովի երեկոյեան նստերից մէկում վճռուեց Ս. Մեսրոպի եւ Ս. Սահակի տօները համարել զուտ ղըպ-րոցական տօն եւ կատարել հանդիսով:

Հոկտեմբերի 9-ին մեր եկեղեցին այդ մեծ մարդերից առաջինի տօնն է կատարում: Հէնց այդ օրուայ առիթով էլ պատրաստել էի ներկայ աշխատասիրութիւնս, որին տեղական «Պսակ» լրագիրը հաճութեամբ հիւրասիրեց իր էջերում:

Հայոց գրականութեան ծնող, ազգի ու եկեղեցու համար ծառայող սերունդը նախապատրաստող երկու ամօններից՝ — Ս. Սահակի թէ Ս. Մեսրոպի — մեծագործութիւնները գրելու համար, գիտեմ, անհամեմատ աւելի հմուտ ու փորձուած գրիչ է պէտք, քան թէ իմ տկար ու անփորձ զըրիչը: Եւ ես երբէք թոյլ չէի տալ ինձ յանդուգն աշխատութիւնս, «Պսակ»ից արտատպելով, առանձին գրքոյի վերածել, եթէ չը լինէին ծանօթ ընթերցողներս ու բարեկամներս յորդորներն ու համոզումները: Այս յորդորներին ու համոզումներին միայն վստահանալով՝ համարձակ քալլս այս արի:

Փոքրիկ աշխատութիւնս կազմելու համար՝ օգուտ եմ քաղել՝ Խորենացու, Չամչեանի Կորիւնի պատմութիւններից, Աւգերեանի «Վարք Սրբոց»ից եւ «Հիւսիսափայլից»:

Ա. Մ.

1883 թ. Ապրիլ 15.

Երեւան.

1883 4. 11. 15.

2000 年 12 月 1 日

ՀԱՅՈՑ ՄԵՔ ՎԱՐԱՊԵՏԷ

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊԸ

U.

Արշակունեաց հարստութեան բարձուած միջոցումն էր: Հէնց այն ժամանակ, որի համար քերթողահայրն մեր Խորենացին Մովսէս արցունք աչքերը լցրած, ողբի բերան առած՝ հեկեկում էր. «Ողբամ զքեզ, Հայոց աշխարհ»... «Ողորմիմ քեզ, եկեղեցի Հայաստանեայց»:

Լուսավորիչ Գրիգորի տան վերջին ճրագը Մեծն Սահակ Հայրապետի Հանգչելով՝ կաթուղիկոսական տԹռռի վրա արդեն վեց ամիս էր, որ նստած էր, իբրև տեղապահ, նրա «Համաշուկն ընտրելակից» Ս. Մեսրոպը։

Վաղարշապատ քաղաքումն էր. 441 թվականին, փետրվար ամսի 19 ին. Հայոց կաթուղիկոսարանում մի ութսունումիամեայ սուրբ

21. 2.

ալեւոր էր պարկած հիւանդութեան անկողնում: Շուրջը պատել էին իր աշակերտներից՝ Յովսէփ, Թաթիկ, Հայոց իշխաններից՝ Վահանն Ամատունի, Վարդանի եղբայր Հմայեակը Մամիկոնեան և ուրիշ շատերը:

Ամենքն ընկղմուած էին խորին տրտմութեան մէջ և իրենց հանդէպ անկողնում պարկած մեծ մարդին էին նայում լուռ, անխօս, թախծալից աչքերով: Նրանցից ամեն մինը մտաբերում էր Քրիստոսի Աւետարանի այն եռանդուն քարոզիչը, Հայոց ազգի, այդ ժամանակ անթագաւոր, անհովիւ մնացած Հայաստանի միխթարիչ հրեշտակը, որ գիշեր ցերեկ շրջում էր անդադար գիւղից գիւղ, աւանից աւան, քաղաքից քաղաք՝ սիրոյ և եղբայրութեան հրաւերն ամեն տեղ կարգալու, լուսաւորութեան կայսրաններն ամեն տեղ հաստատելու, Աստուածային պատգամները սիրելի ժողովրդին մատակարարելու... Այո, մտաբերում էին այդ ամենը և դառնութեան արտասուքով սրտները ողողում, տեսնելով, որ այդ հոյակապ մարդը շուտով տալու էր իր վերջին օրհնութիւնն իր սիրած ու փափայած հայրենակիցներին:

Կարճօրեայ հիւանդութիւնից յետոյ, երբ ս.

ալեւորը, «այրն Աստուծոյ» սուրբ Մեսրոպը զգաց, որ ժամանել է արգէն իր կոչման կէտը, ցաւիցը թեթեւացած ու սթափած՝ վրա նստեց, առաքինագործ ձեռքերը դէպի երկինք բարձրացրեց և իր հայրական, իր սրբազան, իր վերջին օրհնութիւնը ժողովրդի ու ներկայ եղողների վրա թափելով, բոլոր մնացողներին էլ Աստուծոյ շնորհացը յանձնեց:

Այն ժամանակ, երբ «երեցս տօնելի» Մեսրոպի ձեռքերը դէպի երկինքն էին կարկառած—գրում է պատմագիրը—խաչանման լուսաւոր շողաւոր ձեւով մի սքանչելի տեսիլ երեւեցաւ այն ապարանի վրա, ուր որ էր Սուրբը. և այդ էլ այնպէս յայտնի ու ակներև, որ ամենքն էլ հեռուից տեսնելով, և ոչ թէ ընկերից լսելով, խուռն բազմութեամբ վազում էին դէպի այդ տեղը:

Եւ հէնց այդ ժամանակում իր մօտ ժողովածներին վերջին ողջոյնը տալով, «սէր, միաբանութիւն» կտակելով նրանց, օրհնութեամբ օրհնելով հեռաւորներին ու մերձաւորներին, նոյն ժամայն Աստուծոյ ձեռքն աւանդեց իր Սուրբ Հոգին:

Իսկ դուրսն ու ներսը խռնված ժողովուրդը տեղեկանալով սուրբ Մեսրոպ Թարգմանչի

փոխումը՝ սքանչանալով զարմանում էին ու փառք տալիս Աստծուն: Շատերն էլ անհաւատներէն ալ տեսիլքին նայելով՝ հաւատի դարձան:

Սուգ ու ողբը տիրեց ամենին: Այլ ևս չը կար հասարակաց հայրը, մտքերի լուսաւորչը, հայոց մեծ վարդապետ սուրբ Մեսրոպն եմ ասում, որ, ինչպէս գրում է հայր Խորենացին, «գերագանցած էր այն ժամանակուայ բոլոր առաքելի մարդկանցը: Որովհետեւ նրա վարքի մէջ ամբարտաւանութիւնն ու մարդահաճութիւնը տեղ գտնել չը կարողացան, այլ լինելով հեզ, լաւակամ և բարեխորհուրդ, երկնայինների սովորութիւններով ամենից զարդարուած էր իր անձը ցոյց տալի: Պատճառ որ, էր նա տեսքով հրեշտակական, մտքով ծննդական, խօսքով պայծառ, գործով ժուժկալ, մարմնով արտափալ, սարսափով անճառ, խորհրդակցութեամբ մեծ, հաւատով ուղիղ, յուսով համբերող, սիրով անկեղծաւոր, ուսուցանելով անձանձրոյթ»:

Բ.

արօն (Մուշ) զաւառի Հացիկ գիւղի մէջ, 360 թւին էր ծնունել Մաշտոցը (Մեսրոպի առաջին անունը Մաշտոց էր): Մաշտոցն իր մանկութեան օրերն անցնելով իր հայր աստուածասէր ու երանելի Վարդանի հոգաբարձութեան տակ, սեփականեց նրանից ճշմարիտ աստուածասիրութիւն ու բարեպաշտութիւն, որոնք յետոյ աւելի ևս աճեցին, զտուեցին նրա մէջ այնպիսի մի մեծ մարդու, մեծ ուսուցչի ղեկավարութեամբ, որպիսին էր Մեծն Ներսէս Հայրապետը:

Մանկական օրերից վարժուելով հելլենական դպրութեան մէջ, խելամուտ լինելով ասորի ու պարսիկ լեզուներին՝ աշակերտեց Մեծ Ներսէսին և այնքան դուր եկաւ նրան, որ յետոյ նրա նոտարը և միանգամայն սիրելին դարձաւ: Մաշտոցն էր, որ Մեծն Ներսէսի մահուան ժամանակ մօտը գտնուելով, նրա մարգարէական գուշակութիւնների առաջին արձանագրողըն եղաւ:

Մեծն Ներսէսի մահից յետոյ Մաշտոցը գը-

նում է արքունի դուռը և մնում է այնտեղ, արքունական դիւանատան մէջ, Հայոց Վարազդատ, Արշակ, Վաղարշակ, վերջին Խոսրով թագաւորների և մեծ իշխան Առաւանի հազարապետութեան օրերում, կարգուելով դիւանադպիր (քարտուղար) թագաւորներին՝ ի շնորհս իր բազմահմուտ գիտութեան ու գրաւոր ճարտարութեան: Բացի սրանից, նա ամեն կերպ յաջողակ էր նաև արքայատուր հրամանների սպասաւորելուն: Այսպէս, մինչև Խոսրովի երրորդ տարին, եօթը տարի մնալով գրան մէջ, թագաւորութեան ամեն կարգերում քաջահմուտ ու կիրթ, մինչև անգամ զինւորական մարզերի մէջ ևս վարժ լինելով, գրաւեց նա իր գօրականների սէրը և ըստ ամենայնի սիրելի դարձաւ թագաւորին:

Չը նայելով որ արքունիքում սիրոյ և համակրանքի մէջ էր, չը նայելով որ դարնան առաւօտի պէս անուշօրէն ծիծաղում էին նրա առաջ շուալ ու փափուկ կեանքը, բարձր պաշտօնները, գանձ ու պարգևներն, այնու ամենայնիւ նա կարողացաւ հոգու յաղթանակը փայլեցնել, մարմնայիններն ու անցաւորներն արհամարհել...

Հայոց աշխարհի քաղաքական իշխանու-

թեան այնպիսի ալեկոծ ժամանակում, ատենադպրութեան ու զինւորութեան այնպիսի անպարապ զբաղմունքների միջոցում, դարձեալ ժամանակ էր գողանում Մաշտոցն աստուածեղէն գրքեր կարդալու և գիշեր ցերեկ անխոնջ դեգերվում էր աստուածատուր հրամանների մէջ կատարելապէս հմտանալու համար:

Տեսնելով Հայոց թագաւորութեան վտանգի մէջ լինելը, տեսնելով բարք ու վարքերի ընդհանուր խախտումը, կարծես, մի երկնային ներշնչումով՝ թողեց արքունիքը, թողեց մարդկային ընկերութիւնը, մերկացաւ աշխարհային ցանկութիւններից, առաւ Յիսուս Քրիստոսի խաչը և Փրկչի քաղցր լծով ու թեթև բեռնով՝ խաչակիր գնդին խառնուեց:

Փ.

ողևորականութեան կարգը մտնելով, Մաշտոցը Գողթան գաւառի մենատաններից մէկի մէջ, հրեշտակակրօն սրբութեամբ զօրանում էր աստուածային սպասաւոր-

րութեան մէջ: Նա ամենքի համար սքանչելի վարքի մի կենդանի օրինակ հանդիսացաւ:

Այս տեղ, վանքի մէջ, ևս Մաշտոցը չէ գրտնում այն իր ցանկալի լարմարութիւններն ու սնունդն, որի համար բաբախում էր սիրտը:

Երկնային մտքերով լցուած Մեսրոպը մի ուրիշ տեղ, մի ուրիշ վայր էր սրոնում, որ կարողանար խիստ խնամածութեամբ անվտանգ ծննդաբերել իր մտաւոր արդիւնքը: Եւ այդպիսի տեղ գտաւ դաշտերի, անասատների, անտառների ու լեռների մէջ: Այդ տեղ, միայնութեան գրկում՝ գլխովին անձնատուր եղաւ իր ձգտումներին, իր միտումներին: Այդ տեղ ամենայն մտադրութեամբ ականջ կախեց իր ներքին ձայնին, լսեց նրան և այդ հզօր ձայնի հրամանն ու պատուէրը ճշգիւ կատարելու համար իրեն որոշ ուղղութիւն, բնաւորութիւն և անյողողող կամք ձևակերպեց:

Մաշտոցը զբաղուած լինելով իր հոգեկան պահանջներին, վսեմ դադափարներին սնունդ տալով, իսպառ մոռանում է մարմնականը: Կարծես, բոլորովին մոտահան է անում, որ իրեն հաց, շոր, անկողին ու բնակարան է հարկաւոր. նա, կասես, առանց զգալու տանում է և՛ քաղց և՛ ծարաւ և՛ անլոյս արգելանք: Բա-

ւականանում է բանջարներ ուտելով, խարադնազգեստ ու գետնատարած անկողնով. շատ անգամ գիշերային հանգիստը—քունը ոտքի վրա է վճարում մի քանի ականթարթի մէջ:

Հասարակութեան աղմկալից ընկերութիւնը միշտ հալածել է իր միջից, քշել է դէպի անասլատ ու դաշտ, դէպի սար ու անտառ առ հասարակ բոլոր այն յեղափոխող մեծ մարդկանցը, որոնք, կարծես թէ, թուխս նստած են եղել իրենց միտումների ու խորհուրդների վրա: Միայնակեցութիւնը բաց է արել, որոշել է, պարզել է այն մեծ կոչումը, որի համար հրաւիրուած են եղել նրանք, այն մեծ պարտքերը, որ վճարելու էին իրենց երկրաւոր կեանքի մէջ: Այս տեսակ մեծ մարդկանց կարգիցն էր և Ս. Մեսրոպը:

Մի քանի ժամանակից յետոյ պարզուեց Մաշտոցի սրտի վրա ծանրացող աղճամուղը, բացուեցին մտքի աչքերը և որոշակի կերպով կարգաց իր կոչումը. «Յեանայոս ինել էր աղբէ իրեն լոսսոսորն ինանը ին գրասոր վարդապետն ինանի և ին բերանայի Կարողութեամբ»:

Շատ չանցաւ, և Մաշտոցի հռչակը տարածուելով զանազան անդեր, բուական աշակերտներ հաւաքեց սուրբ եկեղեցականի շուրջը,

որ և անձանձրոյթ կերպով հրահանգում էր նրանց առաքինութեան կատարեալ վարքի և աստուածեղէն իմաստութեան մէջ:

Մաշտոցն երկար չէ մնում անապատում: Աշխարհի աղմուկներից հեռու, անվրդով իջևանի մէջ իր կենսական ոգիքը ժողովելով, իր հոգեկան բոլոր ձգտումները, դադափարները մարմնաւորելով, իր ապագայի գործունէութեան ճամբան հարթելով ու համակամակից ընկերներ պատրաստելուց յետոյ, երբ լսում է Սահակ Պարթևի գործերը, թողնում է անապատական կեանքը, թարմ ուժերով, գործունէութեան եռանդով գինւորուած՝ գալիս է յողջոյն սուրբ Կաթողիկոսին, որ իր մտերիմն ու սիրելին էր դեռ մանկութեան հասակից. այն ժամանակից, երբ Մաշտոցը նոտար էր Սահակի հօր՝ Ներսէս մեծի մօտ: Հայրապետից հրաման առնելով, այս ու այն կողմն է շրջում Մաշտոցն իր ընկերների հետ փչի-նէռն աստուծոյն հանդէպ, ուղիղ վարքի ու բարքի ճանապարհը ամենին ցոյց տալու, աւետարանական սէրն ու եղբայրութիւնն ամենքին ուսուցանելու:

Հայաստան աշխարհի համար ամենքին լոյս աւուր մի նշուլագեղ արփի, ճշմարիտ հաւատի

հաստատութեան սիւն և ամեն հասակի համար առաքինութիւնների ցանկալի օրինակ դարձաւ նա-Մաշտոցը:

Գր.

աշտոցն սկսեց իր գործը: Առաջին անգամ քարոզ դուրս եկաւ 396 թ. Գողթան գաւառին: Տրդատ թագաւորի օրերից դեռ այդ տեղ հեթանոսական աղանդ կար, որն աւելի յայտնուեց Արշակունեաց հարստութեան վատթարելու ժամանակ: Պաւուսի Շաբիթ անունով իշխանի օգնականութեամբ բոլորովին մաշեց այդ աղանդը: Իր աշակերտների գործակցութեամբ ձեռք առաւ քարոզել, խրատել ու սովորացնել քրիստոնէական աւետարանը և յայտնիսով սատանայական դիւստաշտ մոլորութիւններից ազատելով՝ բերեց նրանց ի հնազանդութիւն Քրիստոսի:

Կորիւնի և Խորենացու ասելով այս տեղերում աստուածային նշաններ էին երևում, ինչպէս Քրիզոր Լուսաւորչի ժամանակ: Սոյն-

պիտի կերպով վարվեց նաև Սիւնեաց աշխարհում այնտեղի իշխան Աաղինակի օգնականութեամբ:

Թէև դեռ Գրիգոր Լուսաւորչի օրերից աստուածաշտուութեան լոյսը ծաւալուել էր արդէն Հայաստան աշխարհում, սակայն՝ հայերէն դպրութեան չը լինելու պատճառով՝ ժողովուրդը չէր ընտելացած աստուածալին խօսքերը լսելու մէջ, որովհետեւ եկեղեցիներում Աստուածաշունչը կարգացվում էր ասորի կամ յօյն լեզուներով, որոնք մատչելի էին միայն գիտեցունքին և ոչ ռամիկ դասակարգին: Այս պատճառով էլ թէպէտ Մաշտոցն ամեն տեղ կարդում էր Սուրբ Գիրքը, թարգմանում ու մեկնում ժողովրդին, սակայն ինքը միայն լինելով, շատ դժուարութիւնների էր պատահում: Նա ահա անհամար ժողովրդի պահանջները, իր քաջած չարչարանքների փոխարէն մատուցած ջնչին արգիւնքը տեսնելով, սաստիկ հոգս էր քաշում, աղօթք անում, որ Տէր Աստուածն այց առնի ազգին—միջոց տայ նրանց գրաւոր կարօտութիւնը լցնելու: Այս իսկ պատճառով անդադար մտածում էր, հնարք էր որոնում, շատ անգամ էլ մշտնջենամուռն աղօթքի էր դիմում, բազկատարած պաղատան-

քով, արտասուալից աչքերով դէպի Աստուած էր դառնում և առաքելական խօսքը կրկնում. «տրամութիւն և անպակաս ցաւ է իմ սրտին, որ ազգականներս ու եղբայրներս մնում են դպրութիւնից անգէտ ու զրքերի միութարութիւնից զրկուած»:

Եւ շատ օրեր տառանելով այն մտքով թէ արդեօք ի՞նչ ելք գտնի այս բանին, զանազան փորձեր արեց նշանադրեր գտնելու համար, բայց և ամենն էլ անօգուտ եղան. «այս պատճառով, ինչպէս ասում է Ղազար Փարպեցին, շատ մտածելով տրամում էր երանելի Մաշտոցը, մանաւանդ տեսնելով Հայաստան աշխարհի մանուկների այն մեծամեծ ծախսերը, որոնք վատնվում էին հեռագնաց ճանապարհների ու մեծ թոշակների վրա, և իրենք էլ երկար ժամանակ դեգերումով մաշում էին իրենց օրերն ասորի դպրոցների մէջ և շահվում էին շատ քիչ: Բացի այս նաև հայոց եկեղեցիների մէջ պաշտօններն ու ընթերցմունքն ասորի ուսումով էին կատարում, որից ոչինչ չէին կարողանում հասկանալ ու սովորել այսպիսի մեծ աշխարհի ժողովուրդը: Արքունիքն էլ պակաս նեղութեան մէջ չէր, քանի որ այնտեղի գրութիւններն էլ օտար լեզուներով էին

լինում—մանաւանդ պարսիկ լեզուով:»

Վերջապէս շատ մտածելուց ու հոգատարելուց յետոյ, Ս. Մաշտոցը դիմում է Սահակ հայրապետին ու պատմելով նրան իր խորհուրդը, գտնում է նրան իրենից աւելի փափագող այդ բանին, բոլորովին համակամ ու գործակից իր հետ: Երկուսը միասին իրենց ընդակից աշակերտների հետ շատ չարչարուելուց, շատ փորձեր փորձելուց յետոյ, վճռում են դիմել հաւաքական ուժերի-ժողովի:

Ե.

աղարշապատ քաղաքում, 402 թւին, Մեծն Սահակ հայրապետը Ս. Մաշտոցի յորդորանքով մի մեծ ժողով է կազմում գիտնական եպիսկոպոսներից ու վարդապետներից բաղկացած, և խորհուրդ են անում հայկական նշանադրեր հնարելու համար: Այս բանի մասին իմաց են տալիս և հայոց թագաւոր Վրաամշապուհին, որ և այդ մեծ ժողովին գալով ներկայ գտնուելու և իմանալով զործի հանգամանքը, յայտնում է, որ ինքը տեղեկացած

է մի Հաբէլ անունով քահանայից թէ ասորի եպիսկոպոս Դանիէլի մօտ գտնվում են հայոց լեզուի հին նշանադրերը: Ժողովականները, երբ լսեցին այս բանը, թախանձեցին թագաւորին հոգս տանել դրա համար: Վրաամշապուհն ուղարկում է Վահրիճ Խաղուհի պատուական ու հաւատարիմ, նոյն բանին ջերմ փափագող մարդին Հաբէլի մօտ: Սա էլ Վահրիճի հետ միասին իսկոյն դիմելով Դանիէլ եպիսկոպոսին, ստանում են նրանից այն նշանադրերը, բերում տալիս են Սահակ ու Մեսրոպին: Սրանից յետոյ երանալի հոգաբարձուները մատաղ երեխաներ են խնդրում թագաւորից Դանիէլեան այս նշանադրերը սովորացնելու համար: Հրաման արձակեց թագաւորը կրթել նրանցով ամեն տեղ Մաշտոցի վերակայութեամբ ու վարժապետութեամբ: Այն ժամանակ Մեծն Սահակ տուեց Մաշտոցին վարդապետութեան աստիճան և ամենայն հայոց մեծ րաբուն (մեսրոպ) յայտարարեց:

Երկու տարու չափ աշխատելուց յետոյ, դրականապէս համոզուեցին, որ Դանիէլեան նշանադրերը համապատասխան չեն հայոց լեզուի հարուստ հնչմունքներին, վանկերին ու կապերին: Այս պատճառով նորից սկսում են

նուիրուել հոգսերի-աշխատել գտնել ցանկացածները:

Արանից լետոյ աշխատութիւն է յանձն առնում ս. Մեսրոպ վարդապետն անձամբ երթալ Դանիէլ եպիսկոպոսի մօտ, որ գուցէ աւելի քան տեղեկանայ: Այս նպատակով իր ձեռնասուն աշակերտներից մի դաս վերցնելով, թագաւորի հրամանով և սուրբ Սահակի հաւանութեամբ գնում է Միջագետ, հանդիպում է Դանիէլին, սակայն ոչինչ աւելի չի տեղեկանում քան թէ գիտէր: Ուստի վարանմունքի մէջ մնալով այս ու այն ասորի ու յոյն եպիսկոպոսին է դիմում, որ գուցէ տան իրեն մի ճարտար ու գրագիտութեան մէջ յաջողակ մարդ իր փափագը լցնելու համար: Գնում է այդ տեղից Եդեսիայի Բաբելոս, Ամթայի Ակակիոս եպիսկոպոսների մօտ, որոնցից ևս ոչինչ օգնութիւն չէ գտնում, թէպէտ շատ սիրով ու մեծարանքով ընդունւում: Տեսնելով, որ զուր տեղը ժամանակ է կորչում, իր հետ բերած աշակերտներին երկու մասի է բաժանում և Միջագետի յոյն ու ասորի դպրոցներն է տալիս:

Եդեսիայում մի երեւելի ճեմարան կար, որի կառավարիչն ու վարժապետն էր այն ժամանակ Պղատոն տնուկնով ճարտասան ու անուա-

նի մարդ: Սրա մօտ եկաւ Ս. Մեսրոպը և սրան էլ յայտնեց իր փափագը: Հռետորը երկար ժամանակ չարջարուելուց, շատ փորձեր անելուց լետոյ, խոստովանելով իր տգիտութիւնը, պատմեց Ս. Մեսրոպին, թէ ինձանից առաջ այս դիւանին մէջ կար մի մեծանուն վարդապետ Եպիփանոս անունով, որ այժմ առանձնացած է անապատի մէջ. նրան որոնելով գտնես, գուցէ նա լցնի քո փափագը:

Այս լսելով Մեսրոպը դարձեալ եկաւ Եդեսիա Բաբելոս եպիսկոպոսի մօտ, որից տեղեկացաւ, որ այն Եպիփանոս իմաստասէրը մեռել է քանի մի օր առաջ. սակայն կայ նրա աշակերտ Հռուփանոսը, որ նստում է Սամուսատի մէջ ու յայտնի է հելլեն գրչութեան մէջ իր հրաշալի արուեստով:

Զը դանդաղեց Ս. Մեսրոպ մի քանի աշակերտների հետ գնալ Սամուսատ, ուր մեծարանքով ընդունվելով՝ գտաւ Հռուփանոսին: Սակայն սրանից էլ անշահ մնալով բոլորովին յոյսը կտրեց մարդկային օգնականութիւնից և Աստուծոյ ասլաւինելով ինքն իրեն՝ իր սովորական աղօթքն ու խնդրուածքը, տքնութիւնն, արտասուալից պաղատանքն ու խնդրամբերութիւնը ձեռք առաւ:

Իր ազգի ու աշխարհի բարեաց համար անքուն աշխատութիւնների, անդադրում աղօթքների և անընդհատ մտածմունքների տալով իր անձը՝ վերջապէս արժանի է լինում Վերին Շնորհացը ստանալով իր խնդրածն աւելի քան թէ խնդրում էր Մեսրոպը:

Փրկչական 406 թւի Նոյեմբեր ամսի 2-6ն էր: Հայոց մեծ վարդապետ սուրբ Մեսրոպը ծունկ խոնարհած, արդարագործ ձեռքերը դէպի երկինք, դէպի Աստուած վեր ուղղած աղօթում էր ու մտածում, Աստուծոյ օգնութիւնն էր հայցում և միւսնոյն ժամանակ իր աչքերն էլ անխմանալի կերպով միացած հոգու ստեղծագործող բոլոր զօրութիւնների հետ միասին՝ լարուած ուշիմութեամբ՝ իր փափագածը գտնելու փորձերն էր կրկնում կարծես: Եւ ճշմարիտ որ, Մեսրոպն այնքան անձնատուր էր եղած հայոց նշանադրերը գտնելու մտքին, այնքան մտածում էր, այնքան անխոնջ կերպով փորձեր անում, որ նրա աչքերն ամեն տեղ՝ դրսեւ թէ տանը, ամեն ժամանակ՝ արթնութեան թէ քնի մէջ, աղօթքի թէ խօսակցելու միջոցում հայոց նշանադրերն էին որոնում: Եւ ահա Մեսրոպի յափշտակուած հոգով մտայածութիւնը աստուածեղէն լուսով լան-

կարծ պայծառակերպում է:—Նա շնորհ է ստանում իրենից մի նոր ու սքանչելի ծնունդ ծնանելու: Պատմագրի ասելով, «ոչ քնի երագի և ոչ արթնութեան մէջ տեսիլք է տեսնում, որ իր սրտի զործարանի վրա հոգոյ աջ ձեռքը երևելով՝ զրում է հայոց նշանադրերը: Այս բանը ոչ թէ երևաց միայն, իբրև տախտակի վրա նկարուած, այլ բոլորը հանգամանորէն հաւաքուեց նրա մտքի մէջ և աղօթքից սթափուելով Ս. Մեսրոպը ստեղծեց մեր նշանադրերը Հռուփանոսի աջակցութեամբ գեղեցիկ ձևակերպելով և լուսական ալփաբետի օրինակով դասաւորելով. այսպէս և տառագարձութեան և՛ քերականութեան և՛ քերթողական արուեստի բոլոր կանոնները:

Սրանից յետոյ իսկոյն պատուէր է ուղարկում իր մօտակայ աշակերտներին գալ շուտով իր մօտ ժողովվել: Իսկ ինքը, ինչպէս ոգով ծարաւած զովացուցիչ աղբիւր որոնելով ու գտնելով, իսկոյն և եթ ձեռք է առնում իր մօտ եղած երկու հասուն աշակերտի հետ միասին (Յովհան Եկեղեցացի և Յովսէփ Պաղնացի) Աստուածաշունչ զրքի թարգմանութիւնը սկսելով Սողոմոնի առակներից և Նոր Կտակարանն, որ այնքան կարևոր էին աշա-

կերտներին դարձեցան մէջ հրահանգելու համար:

Ս. Մեսրոպի Սամուսատ քաղաքում մնալու ու թարգմանութեամբ պարապելու գլխաւոր պատճառն այն էր, որ 'Կեկտեմբերի ժամանակովն արդէն սկսուած էին ձմերային եղանակները, ուրեմն և անյարմար ճանապարհորդութեան համար:

Զ.

էպէտ և Ս. Մեսրոպի սիրտը լցուած անպատում ցնծութեամբ, սաստիկ բաբախում էր Հայաստան թռչելու, Սահակ Մեծի, Վառձապուհ թագաւորի և բոլոր ժողովրդի առաջ իր ուրախութիւնը մերկանալու. սակայն ձմերային օրերը պատնէշ կանգնեցին այդ բաղձանքի դէմ... Բայց և այնպէս, ինչպէս ասացինք, պարապ չանցրեց այդ ժամանակը. նա ձեռնամուխ եղաւ Սուրբ Գրքի թարգմանութեանը, որ նրա սրտի փափագն ու քաջած տանջանքների նպատակն էր կազմում:

Անցան ամիսներ: 407 թւի գարնանամտի օրերումն էր: Մի մեծ շարժում կար արքայա

նիստ Վաղարշապատի մէջ: Հայոց զօրականները, զօրավարներն ու իշխանները Վառձապուհի հետ միասին, սուրբ Սահակ Հայրապետը եկեղեցական բոլոր ուխտի հետ, անհամար ժողովրդեան բազմութեամբ շրջապատուած, աշխարհական ու հոգեւորական հանդիսով՝ յառաջ էին շարժում դէպի Ռահ գետը: Թագաւորից սկսած մինչև յետին ռամիկը, կաթուղիկոսից սկսած մինչև ժամկոչը-ամենքն էլ մի անպատմելի ուրախութեան մէջ էին. ամենքն էլ աճապարում էին հայ Մովսէսին ընդառաջելու, հայոց հրեշտակին դիմաւորելու: Այդ օրը Վաղարշապատ էր մտնելու Սուրբ Մեսրոպը, որ աւելի էր զուարճանում բերելով իր հետ Հայոց նշանադրերը, քան թէ Մովսէսը Անէական սարից աստուածային պատուիրանքների տախտակները բերելով, որովհետև Մովսէսը գտաւ իր ժողովրդին ուխտագրութ, իսկ Մեսրոպն ընդհակառակը հանդիպում է լիաշուրթն ու ցնծալիք ուրախութեան իր ամբողջ ժողովրդի կողմից:

Վերադառնալով դարձեալ նոյն իր դնացած ճանապարհով, այցելելով նոյն իր ծանօթ եպիսկոպոսներին, ցոյց տալով ու պատմելով աստուածաշնորհ մեծ գիւտը և ամենքից մե-

ծարանքով շատացած՝ գալիս հասնում է Վաղարշապատ քաղաքին։ Ռահ գետի մօտ ուրախութեան արցունք աչքներին ընդունում են Մեսրոպին հայոց թագաւորն ու Հայրապետը, հայոց իշխաններն ու զօրապետները, եկեղեցու բոլոր ուխտն ու ժողովուրդը։ Եւ լսելով աստուածառաք հայ Մովսէսից բոլոր մանրամասնութիւնները, տեսնելով նշանադրերը, հայկական տառերով ու բարբառով գրուած թարգմանութիւնները՝ անչափ բերկրութեամբ լըցուեց սրտները և՛ ցնծութեան բացականչութիւններով, հոգեւոր երգերով՝ քաղաք էին բերում հայոց մեծ վարդապետ և առաջին թարգմանիչ սուրբ Մեսրոպին։

Այդ օրը տօնական ուրախութեամբ անցրին բոլոր հայերը. և այդ փառաւոր ազգային ու եկեղեցական տօնախմբութիւնը շարունակում է հայոց եկեղեցին մինչև այսօր։

Եւ արգարե, հայի համար տօնակատարութեան օր է այդ օրը։ Հայոց տառերի գիւտով մի նոր ու խորհրդաւոր դարագլուխ սկսուեց Հայաստանի համար։ Եւ մի՞թէ կայ դրանից աւելի սուրբ, տօնելու աւելի արժանի օր-հայերիս համար — ազգայն տօների մէջ...

Է.

այնուհետեւ արքունի հրամանով ժողովում են մանուկներ, բացվում են պարսից մասնի Հայաստանի բոլոր գաւառներում դպրոցներ, ուր առաջին անգամ աւանդվել է սկսվում մայրենի լեզուն հարազատ տառերով։ Ինչքան որ հայիմաստ, բայց յոյն, ասորի ու պարսիկ տառերով գրուածներ կային՝ փոխվում են բոլորը հայ տառերի, որով և մեր աշխարհը հարստանում է բաւական հոգեշահ գրքերով։ Այս ամենով հայ ժողովրդի սրտի մէջ այնպիսի մի փափագ է ծնում դէպի մայրենի լեզուի ուսումը, որ ամեն մարդ ցանկանում է թէ ինքը և թէ իր որդիքը հայոց լեզուի աշակերտութեանը գրուեն։ Սոյն այս ժամանակներում աշխատում են Յունաց բաժնում ևս հայկական դպրոցներ բանալ. սակայն չէ՛ յաջողվում, որովհետեւ Թէոդոս Փոքրի թագաւորելու ժամանակ յոյներն այդ բաժինն առնում են հայոց թագաւորի ձեռքից ու յանձնում են իրենց վերականգնելին։ Սրանք էլ թոյլ չ'էին տալի Մեսրոպին այնտեղ հայկական դպրութիւն ուսուցանելու։

Հայոց տառեր գտնողի հռչակը տարածվում է և՛ հարեան ազգերի մէջ, որոնցից Վրաստանն ու Աղուանները ս. Մեսրոպի հանճարին են դիմում, իրենց ազգերի համար ևս յատուկ նշանագրեր հայցելով:

Մարգասէր Մեսրոպն անուշադիր չ'է մնում այդ սրտագին խնդիրներին, մանաւանդ որ հայոց լեզուի հարուստ հնչիւնների համար նշաններ գտնողի առաջ՝ ոչինչ դժուարութիւն չէր մնալ վրաց և աղուան լեզուներին համապատասխան նշաններ յօրինելու վերաբերութեամբ: Ս. Մեսրոպն առնում է իր հետ Զաղալ անունով մի թարգման ու մի քանի աշակերտների հետ գնում է Վրաստան, ուր կարճ միջոցում ուսումնասիրելով վրաց լեզուի հնչումները, նրանց համար ևս ստեղծում է նշանագրեր 410 թւին, Բակուր իշխանի և Մովսէս կաթողիկոսի օրերում: Սրանց աջակցութեամբ բաց է անում դպրոցներ, ժողովում է մանուկներ և ուսուցիչ թողնելով այնտեղ իր աշակերտներից՝ Խորենացի Տիրայրին ու Տարօնցի Մուշէին վերադառնում է հայրենիք:

Հալաստան դառնալով Ս. Մեսրոպը գտնում է Մեծն Սահակ հայրապետին Աստուածաշունչ

զրքի թարգմանութեամբ պարապելիս, որին առապարում է աջակցել և ինքը Այս ժամանակին, ինչպէս գրում է պատմութիւնը, հայոց ցանկալի աշխարհը անպայման սքանչանքի մէջ էր: Մեսրոպ ու Սահակ համաշունչ ընտրելակիցների բերպնով Քրիստոսի աշխարհակեցոյց Աւետարանը հայաբարբառ խօսում էր ամեն տեղ: Հայոց աշխարհի ժողովուրդն ամեն կողմերից ու գաւառներից ջերմեռանդութեամբ լցուած՝ շտապում էր դէպի աստուածային գիտութեանց աղբիւրը—դէպի Արարատեան գաւառը: Չշմարտութեան աշակերտվածներից Ս. Մեսրոպն ու Ս. Սահակն անաչառ խստութեամբ ընտրում են կատարելութեան հասածներին և իրաւունք են տալիս վարդապետելու և քարոզելու:

423 թւին Մեսրոպը գալիս է Աղուանից աշխարհը Արավադէն թագաւորի և Երեմիա եպիսկոպոսապետի մօտ, նրանց խնդրին ևս բաւականութիւն տալու: Կանչելով իր մօտ Բենամին անունով շնորհաւոր թարգմանին, ուսումնասիրում է աղուան լեզուի հնչումները և հնարում է նրան համապատշաճ նշանագրեր: Այստեղ ևս մանուկներ ժողովելով՝ բաց է անում դպրոցներ աղուան լեզուն ուսուցա-

նելու: Ինքը երկար ժամանակ չէ մնում այդ տեղ, այլ կարգելով իր աշակերտներից՝ Ենովքին, Դանանին, Յովնաթանին ուսուցիչներ, ինքը գալիս է Հայաստան:

Այսպէս մեր սահմանակից ազգերին ևս մեծ բարեաց պատճառ, ազգային դպրութեան ծնունդաբերող հանդիսանալով՝ արժանանում է և նրանց անմոռաց յիշատակին:

Բ.

Րիստոնէական լուսով Հայաստանին լուսաւորելու համար գիշեր ցերեկ հոգատարող մշակը, չը բաւականացած կատարածներից, հաւանութիւն է ստանում աշխատութիւններն արդիւնաւէտ կացուցանելու համար մտաւոր յառաջադիմութեան մեծ գործը երկու մասը բաժանել. Արարատեան գաւառում քարոզչութեան և ուսումնական կրթութեան պաշտօնը թողնել Ս. Սահակի վրա, իսկ միւս գաւառներում ինքը — Մեսրոպը սերմանէ աւերարանական ճշմարտութեան և կրթական լուսաւորութեան սերմերը:

Եւ այսպէս, առնելով հետն իր աշակերտներից մի քանիսին, գնում է իր առաջին դաստակերտ Գողթան գաւառը, ուր որ ամենից առաջ քարոզել էր կենաց բանը: Այստեղ իր սովորական դիւրմբունի քարոզութիւններով մարդավայել վսեմ ճանապարհն է ցոյց տալի ամենքին և յորդորելով վառում բորբոքում է Քրիստոսի, եղբօր և ազգի սիրով...

Յետոյ անցնում է հարեան Սիւնեաց աշխարհը, ուր որ տեղ տեղ կային վայրենազոյն բնակիչներ: Ժողովում է մանուկներ ու դայեակաբար սնուցանելով ու դաստիարակելով, նրանցից, այդ վայրենիներից շատերին մինչև անգամ եպիսկոպոսութեան արժանի մարդիկ է դարձնում: Հոգեւից վարդապետ Մեսրոպի բերանից բղխած հոգու շնորհը բոլորովին ուրիշ մարդ էր դարձնում նրան աշակերտողներին. որովհետեւ նա չէ թէ լոկ քարոզում էր, այլ, կարծես, ինքն իր մէջ ամփոփելով աւետարանը, իր շնչի, իր կենդանի խօսքերի միջոցով կրկին վերաստեղծելով՝ ներս էր մտնանում լսողների սրտի մէջ: Միւսնոյն գործերը կատարում էր Վրաց աշխարհի մերձակայ գաւառներում ևս, ուր որ եպիսկոպոս կարգեց իր աշակերտներից Կորիւնին:

Այս բոլորից չեսոյ կրկին վերադառնում է սուրբ Մեսրոպը և պատահելով Ս. Սահակ Հայրապետին մի առ մի պատմում է իր կատարածները: Սակայն գործասէր Մեսրոպն երկար չէ կարողանում մնալ այդ տեղ: Նա դարձեալ դուրս է գալի շրջագայելու, իր կարգած վերակացուներին այցելելով քաջալերելու և խրախուսելու, բարբարոս, հեթանոս ու վայրենի, բայց կարճ ժամանակում քաղցրաբար ու ճշմարիտ քրիստոնեայ դարձրած ժողովրդին՝ Հայրական մխիթարութիւններով իր սալորեցըրածը, իր աւանգածը նորելով՝ վերապնդելու:

Ահա այսպիսի անդուլ աշխատութիւններով երբ Հայ առաքեալ Ս. Մեսրոպն ամեն տեղ և ամենքի առաջ Աստուծոյ պատգամները, եղբօր և ագգի սէրը Հայ բարբառով, Հայ գրերով սփռեց տարածեց, երբ մայրենի լեզուի ուսումը ամեն մի Հայ մարդի համար անհրաժեշտ կարիք, ցանկալի պահանջ դարձրեց, երբ իր վերակացուները յանձնուած կողմերը Քրիստոսի Աւետարանի խաղաղ ոգու տիրապետութեանը հպատակագրեց, դարձաւ եկաւ Ս. Սահակ կաթողիկոսի մօտ Յունահայոց բաժնի մասին խորհրդակցելու, որ ենթարկուած լի-

նելով Կեսարիայի յոյն եպիսկոպոսի առաջնորդութեանը, չէր յօժարում սա թոյլ տալ Մեսրոպին այն բաժնում եղած Հայերին հայդպութիւնը սովորացնելու:

Տեսնելով որ ոչ մի հնարքով չեն կարողանում համոզել Յունահայքի վերակացուներին, Ս. Սահակ Պարթևը խորհրդակցելով մի քանի նախարարների հետ, որոշում է Ս. Մեսրոպին աշակերտների ու Վարդան Մամիկոնեանի հետ ուղղակի Կոստանդնուպօլիս Կայսր Թէոդոս Փոքրի մօտ ուղարկել, տալով պատշաճաւոր գրութիւններ թէ կայսեր թէ Ատտիկոս պատրիարքի և թէ Յունաց արևելեան զօրավար Անատոլիոսի անուններով:

Թ.

Մեսրոպը 420 թւին իր աշակերտների ու Մամիկոնեան Վարդանի հետ ճանապարհ է ընկնում դէպի Կոստանդնուպօլիս: Հասնելով Մելիտինէ (Մալաթիա) քաղաքը, տալիս է Ս. Սահակի թուղթը Անատոլիոս զօրա-

վարին, որը սիրով ու մեծարանքով նրանց ընդունելուց յետոյ, իմաց է անում կայսեր սրանց գալուստը և խնդիրը. ինքն էլ իր կողմից աղաչում է նրա զթուփիւնը սրանց սիրով ընդունելու: Մի քանի ժամանակից յետոյ Անատոլիոս կայսրից Հրաման ստանալով՝ համոզում է Մեսրոպին թողնել Մելիտինէի Ակակայ եպիսկոպոսի մօտ հետը բերած աշակերտներին և յետոյ Բերջանու Գինթ անունով հայազն եպիսկոպոսին յանձնելով Ս. Մեսրոպին ու Վարդանին, փառքով ու պատուով ուղարկում է Կոստանդնուպօլիս:

Քաղաքը հասնելով, ներկայանում է կայսեր ու պատրիարքին: Տալիս է նրանց Ս. Սահակի թղթերը ու պատմում ամեն բան, ըսկըսած տառերի գիւտից մինչև իրենց գնալու նպատակը: Բացի այն, որ մեծարանքով են ընդունում Ս. Մեսրոպին, որի համբաւն արդէն լսել էին, այլ և կատարում են նորա ու Ս. Սահակի բոլոր խնդիրները: Կայսրը և թէ պատրիարքը հրովարտականք ու հրամաններ են ուղարկում Անատոլիոսին, միւս յոյն վերակացուներին ու հոգևորականներին՝ թոյլ տալ ամեն տեղերում համարձակ քարոզել և Յունահայքի ամեն գաւառների մէջ հայոց

լեզուի դպրոցներ բանալ: Հրաման է արձակում կայսրը վայելուչ մեծարանքով Ս. Մեսրոպին «Կ»-Պ» անուանել. ըստ յունաց «Կ»-Պ»-ի, որ նշանակում է աննինջ տքնող, կամ գերզգօն վարդապետ. իսկ Ատտիկոս պատրիարքը Ս. Մեսրոպին անուանում է՝ Ելէպլա-«Կ»-Պ» (բաբունապետ), որ պատուի անուն է եկեղեցական ուսման մէջ կատարեալ լինելու նշանակ:

Այս ամենից յետոյ Ս. Մեսրոպը խնդրում է պատրիարքից տալ իրեն Աստուածաշնչի ուղղագիր ու ճշմարտբան մի օրինակ՝ թարգմանութեան համար: Նա էլ խոստանում է գտնել և ուղարկել: Զատիկը Կոստանդնուպօլսում անցնելուց յետոյ, Ս. Մեսրոպը Վարդանի հետ միասին մեծ պատուով և արքայատուր կառքով վերադառնում է դէպի Հայաստան, բերելով հետը Կայսրից ու պատրիարքից թղթեր Ս. Սահակի անունով:

Մելիտինէ քաղաքը գալով, Ս. Մեսրոպը չէ գտնում Անատոլիոսին, որովհետև նա կայսեր հրովարտակն արդէն ստացած լինելով՝ գնացել էր Յունահայքի կողմերը և այնտեղ սպասում էր Ս. Մեսրոպին: Այս վերջինս առնելով իր հետ Մելիտինէում թողած աշակերտ-

ներին՝ գալիս է Հայաստան և Ս. Սահակին
ու Անատոլիոսին յայտնում ամեն բան:

Արանից յետոյ հրաման է արձակվում
Յունահայքի ամեն տեղերից մանուկներ ժո-
ղովել, դպրոցներ բանալ և հայ դպրութիւնն
աւանդել: Դպրոցները կարգի բերելով, նշա-
նակում է իր աշակերտներին վերակացունել.
Իսկ ինքը-Ս. Մեսրոպը գործ է գնում իր սո-
վորական վարդապետութիւնը ժողովվածների
լսելիքը քաղցրացնելով:

Երանելին Մեսրոպ ձեռնամուխ է լինում
և՛ բարբառիանոս (բորբորիտոն) դժպտեհ ու
կամակոր ազանգը քննելու և՛ այդ աղանդա-
ւորներին ուղղելու ոչ մի միջոց չգտնելով,
աշխարհական ատենու ձեռնուտութեանն է
դիմում, ամենքին խայտառակութեամբ հա-
լածական անում աշխարհից:

Ժ.

ատարելապէս հասկանալով կեանքի
խորհուրդը, քաջապէս գնահատելով
կեանքի ժամերն ու ընդհանրութիւնը, որ իւրա-
քանչիւր մի վայրկեանի սահելով մօտենում է

կեանքի սահմանը, ճգնում էր Ս. Մեսրոպ ոչ
մի վայրկեանն էլ պարապ և անխորհուրդ
չ'անցնելու: Նա մի աշխատանք վճարելով սկը-
սում էր միւսը, մի վաստակից անցնում էր միւ-
սին: Նրա կեանքը մի գործօն հայրենասիրի
պարզ հայելի է մեր առաջ:

Յունաբաժնում դպրոցների գործը կարգի
բերելուց յետոյ, նոյն տեղում շատ շնորհա-
գիր զրքեր ձեռք բերելով, սկսում է այդ ամենը
թարգմանելով ծովացնել վարդապետութեան
խորութիւնը Հայաստանում: Բացի թարգմա-
նութիւններից, նա գրում է «Բաղնաշին» ճա-
ռեր, նիւթ ընտրելով մարգարէական զրքե-
րից, ճառեր՝ աւետարանական ճշմարիտ հա-
ւատի ամեն ճաշակով լի: Բացի այս ճառերից
Ս. Մեսրոպը կարգաւորեց ու յօրինեց եկեղե-
ցական պաշտամունքների Ժեսարանը, որ և նրա
առաջին անունով «Մաշար» է անուանում:

Այսպէս Թարգմանիչ Մեսրոպը կեանքի
բոլոր ժամանակն անցնելով ճանապարհոր-
դութեան մէջ հայոց, վրաց և աղուանից կող-
մերում, գիշեր ցերեկ անվեհեր ու անդադար
սերմանում էր աւետարանական սուրբ այգես-
տանի սերմը-ամեն տեղ՝ թէ թագաւորական

պալատներում թէ իշխանական ասպարանքներում և թէ գեղջկական մրոտ հիւղի մէջ թագաւորների ու իշխանների, հեթանոսների ու հակառակորդների առաջ: Նա իր հոգեշունչ յորդորներով ամեն ոգի վառում էր հոգեւոր զօրութեամբ, բռնակալների ձեռքում տանջվածների համար թողութիւն և ազատութիւն էր ստանում, սգաւորների մէջ մխիթարութեան լոյս էր փայլեցնում:

Քրտնաջան Մեսրոպը նկատելով, որ հայոց աշխարհի քաղաքական ամրութիւնը խախտուած է, որ հայոց անձնագիրը հովվապետ Ս. Սահակի Տիգրանի բանտն աքսոր գնալով հայրապետական աթոռը չարալեզու երէց չեղէց Արծկեցի Սուրմակի, Բրքիշու ու Շմուէլ ասորիներին էր մնացել, սիրտը դառնութեամբ լցրած՝ հեռուից միայն էր թեւածում իր անհովիւ հօտին, մի և նոյն ժամանակ և միշտ յորդորելով հայոց իշխաններին ու եկեղեցու ուխտին յաջողեցնում է վերջապէս Ս. Սահակին բանտից ազատելու և կրկին Հայաստան դարձնելու մեծ գործը:

Ս. Մեսրոպը ակնյանդիման տեսնելով հայոց վիճակը, իր սրատես աչքերով թափանցեց այն ամեն ձախող դժբաղտութիւններն ու հալա-

ծանքները, որոնք տեղի պիտի ունենային հայերի վրա. նա ձեռնամուխ եղաւ շէն ու անշէն տեղերում, դաշտերում ու անապատներում, մանաւանդ լեռնագաւառներում վանքեր ու մենաստաններ շինելու և այս ամենի մէջ անհամար վանականներ ժողովելու: Այս վանքերն ու մենաստաններն էին, որ իբրեւ քրիստոնէական դաստիարակութեան, ուսման ու գիտութեան օթեաններ հանդիսացած՝ հայկական գիտութիւններին և ուսմանը փոթորկալից դարերում, Հայաստանի քաղաքական ինքնուրոյնութեան նաւաբեկութեան ժամանակներում ասպնջական էին լինում, պատրասարանք էին դառնում: Այս վանքերն ու մենաստաններն էին, որ իրենց ամրութիւնների մէջ հազարաւոր հայերի կեանք են ազատել սրի ու թրի, կրակի ու տառնաւոր անգլթութիւնների երեսից: Այս վանքերն ու մենաստաններն են նաև, որ այսօր լռիկ ու մնջիկ կերպով կանգուն վկայ են հայի պատմական անցեալի...

«Այնտեղ, վանքերի ու մենաստանների մէջ—զրում է Կորիւն—արբենում էին ոչ թէ գինով, այլ հոգով, իրենց սիրտը հոգեւոր երգերով էին պատրաստում ի փառս և ի փառա-

բանուլթիւնն Աստուծոյ: Այնտեղ էր կրթութիւնը հոգեպատում գրքերի քաղցրուսոյցն թերցմունքների, քաջալերութիւնը յորդորական վարդապետութեան. այնտեղ եռում էին հոգիներն աստուածահաճոյ ծառայութեամբ, վեր էին ուղղվում ամենքի կեանքի համար աղերսալից աղօթքներ ու խնդրուածներ:» Այսպիսի տեղերում էր անցնում երբեմն և ինքը Ս. Մեսրոպն իր կեանքի օրերը: Ամեն անգամ երբ կարիքը, երբ պէտքն օգնութեան էին կանչում նրան, անյապաղ դուրս էր գալիս իր աջակիցներով թիկունք լինելու պատահած գէպքերում և ամեն անգամ էլ գործին յաջող աւարտ տալով՝ «անփակ բերանով ու պարարտ ոճով բղխեցնում էր լսողների սրտի մէջ իր վարդապետութեան վտակները:

Թարգմանիչները 432 թվին Կոստանդնու-
պոլսից վերադառնալով՝ բերում են Աստուա-
ծաշունչ գրքի ստուգագիր օրինակը, որ և
ձեռք են առնում Ս. Սահակն ու Ս. Մես-
րոպը նորից թարգմանելու։ Սակայն մի քա-
նի դժուար բառերի ու դժգուր բացատրելի
բաների պատահելով՝ տեղ տեղ թերուժիչնե-
ր են մնում։ Ուստի ճիշտ թարգմանելու

Համար աշակերտներ են ուղարկվում Ադեքսանդրիա և Աթենք յոյն լեզուի մէջ կատարելապէս հմտանալու, որ յետոյ թէ լցնեն թարգմանութեան թերութիւնները թէ այլ կարևոր դրքեր թարգմանեն Հայ լեզուի և թէ վերջապէս Հայոց գրականութիւնը ծագկեցնեն, Հայի մտաւոր ալիքստանը, հողը մշակեն, Հայի կրթական սնունդն ու պաշարը հարըստացնեն:

-աւարմեկրո՞ր ողբերգութեամբ նարդաց քիջ
 ցմախնայ՝ ճարտար իմեռնա դիւռոս
 ցլալ անձն ներս (քմախ լայողան՝)

 րբացած Հայաստանի ահա այս հայ-
 րախնամ վարդապետն էր, հայոց աշ-
 խարհի այս վերանորոգիչն էր, հայ ժողովրդին
 մխիթարող, հայ գրականութեան «ոսկե դարը»
 նախածնող, հային մայրենի լեզուի ուսու-
 մովը կազգուրող սուրբ Մեդրոպն էր 441
 թւին, Փետրուարի 19-ին Վաղարշապատի Կա-
 թողիկոսարանում վերջին շնչի հետ Հայաս-
 տանին օրհնող, հայերին «սէր ու միաբանու-
 թիւն» աւանդող 81 ամեայ ալեորը...
 Նրա պատուական նշխարներին ժառան-
 գորդ լինելու համար սաստիկ վեճ բարձրա-

րբ ացած Հայաստանի ահա այս հայ-
րախնամ վարդապետն էր, հայոց աշ-
խարհի այս վերանորոգիչն էր, հայ ժողովրդին
մխիթարող, հայ գրականութեան «ոսկե դարը»
նախածնող, հային մայրենի լեզուի ուսու-
մովը կազգուրող սուրբ Մեղրուպն էր 441
թվին, Փետրուարի 19-ին Վաղարշապատի Կա-
թողիկոսարանում վերջին շնչի հետ Հայաս-
տանին օրհնող, հայերին «սէր ու միաբանու-
թիւն» աւանդող 81 ամեայ ալիւորը...

Նրա պատուական նշխարներին ժառան-
գորդ լինելու համար սաստիկ վեճ բարձրա-

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

Այդ ժամանակից անցնում է 1429 տարի և իշխան Ամատունի Վահանի կառուցած Ս. Մեսրոպի խորանը գլխովին վերաշինութեան է ենթարկվում: 1873 թվին 'ի Տէր Հանգեալ Գէորգ Գ. կաթողիկոսը, հիմնվելով Սմբատեան Մեսրոպ եպիսկոպոսի առաջարկութեան վրա, իր հայրապետական կոնդակով կարգադրում է վերանորոգել Ս. Մեսրոպի տաճարը:

Տաճարի վերանորոգութեան գործը յառաջ է գնում թէ նոյն իսկ օշականցիների և թէ առ հասարակ ուրիշ հայերի օժանդակութեամբ: Նորաշէն տաճարը կառուցված է միևնոյն հիմքի վրա գեղեցիկ ձևով և վայելուչ քանդակներով:

Ս. Մեսրոպեան տաճարի շինութիւնն ա-

ւարտուեց 1880 թվին, բացի գմբէթից, որ մնում է մինչև այսօր:

Նորաշէն այդ խորանն օծուեց 1880 թվին Հոկտեմբերի 9-ին, Ս. Մեսրոպ թարգմանչի յատկական տօնի օրը Նորին Սրբազնութիւն Մեսրոպ եպիսկոպոսի ձեռքով:

Այսօր էլ կանգնած է Օշական գիւղում Հայոց այդ մեծ վարդապետ-Սուրբ Մեսրոպի խորանը, ամփոփելով իր մէջ յաւիտենական պարծանաց արժանի մեծագործ Մաշտոցի, անգուղական հայրենասիրի սրբազան նշխարները:

ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Երև	Տաղ	ՍԽԱԼ	ՈՒՂԻՂ
3	2	Եզմիածնի	Եջմիածնի
„	„	Սենողի	Սինողի
5	23	Չամչեանի	Չամչեանի,
7	1	Վարդապետ	Վարդապետ
24	7	2-6	26
27	11	ամենքն է	ամենքն էլ
„	16	սարի	սարից
30	15	լեզու է	լեզուի

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0337419

